

TEOLOŠKI RUKOPISI BENEDIKTA VINKOVIĆA (1581 – 1642)

Ivan Golub

U svojem životopisu Benedikta Vinkovića (1581–1642), zagrebačkog biskupa, govoreći o biskupovu književnom radu Ljudevit Ivančan piše: „...a osim toga obстоје dvije bogoslovne razprave: *Tractatus de sacrificio Missae*, i *De unitate fidei novi et veteris testamenti*, (A C. a f. 111) koje su valjda njegove radnje”.¹

Spomenuta dva djela, koja se nalaze u arhivu Prvostolnoga kaptola u Zagrebu bez signature, ne samo da su valjda Vinkovićeve, nego su štoviše dijelom njegov autograf a dijelom autorizirani prijepis, dakle original. Usporedio sam naime grafiju tih djela s grafijom autografnih Vinkovićevih pisama² i s grafijom Vinkovićeve pisara i utvrdio da su djela pisana dijelom rukom samoga Vinkovića, dijelom rukom njegova pisara. Djela se prostiru na nekoliko sveščića koji nisu skupa uvezani niti su svi po svome redosljedu složeni.

*

Da je Vinković autor djela „*De unitate fidei Veteris et Novi Testamenti*” vidi se iz naslovne stranice koja dolazi u jednom sveščiću, no ne na samom početku:

De Vnitare fidei Veteris et Noui testamenti / Tomi 2 / In quibus ostenditur / Quod in statu tam legis Naturae, Ab Adam uidelicet usque / ad Moysem, quam etiam Mosaicam, a Moise uidelicet / usque ad Christum Dominum fuerit una eademque / fides Catholica / Quoad essentialia, generalia, et primaria credibilia, / Item praecepta decalogi atque moralia, licet diffe / rentia aliqua in tempore et modo credendi in / caeremoniis esset uel fuisset./

1 Podaci o zagrebačkim kanonicima od godine 1193. do 1924. Sabrao Dr. Ljudevit Ivančan, zagrebački kanonik i kustos. Strojopis, sv. II, str. 498, Metropolitanska knjižnica u Zagrebu. Ivan Kukuljević pak uopće ne spominje niti jednoga od navedenih Vinkovićevih djela, a donosi dosta podroban opis Vinkovićeve književnog rada (Ivan Kukuljević Sakcinski, *Književnici u Hrvata iz prve polovine XVII. vieka s ove strane Velebita*, Zagreb 1869, str. 124 – 136). Metodu Hrgu, bivšem i Andriji Lukinoviću, sadanjem arhivistu Prvostolnog kaptola zagrebačkog zahvaljujemo što su mi svratili pozornost na navedene rukopise.

2 To su Vinkovićevo pismo iz Zagreba od 10. ožujka 1632 (Arhiv Prvostolnog kaptola zagrebačkog, *Acta Capituli Antiqua*, Fasc. 99, nr. 1/9), i pismo iz 1634 (nav. fasc., nr. 1/16).

Per Reuerendum etc. Benedictum Benedictum Vinkouich / Philosophiae ac Iuris Vtriusque Doctorem, Sacrae Theologiae licentiatum / Praepositum et Canonicum Ecclesiae Zagrabiensis editi./

Vnus Dominus una fides, unum baptisma / unus Deus etc. Ad Ephes. 4. /

Što se tiče vremena kad je djelo pisano ono se daje nazreti iz bilješke što dolazi na vrhu prvog sveščića u kojoj stoji 1621. godina. To bi moglo biti vrijeme početka pisanja djela.

Djelo se prostire na četiri odijeljena sveščića i nekoliko „letećih” listova, pisano Vinkovićevom rukom. Prvi sveščić ima 56 stranica, dimenzije su mu 32 x 23,7 cm; drugi sveščić ima 104 stranice, treći 84, četvrti 24, i odijeljenih listova 16. Dimenzije ovih sveščića i listova su 35 x 21.

Prvi sveščić počinje molitvom. Slijedi datum 1621. godina, dolazi naslov: De fide / Christiana, Apostolica, Catholica, Romana / Iza naslova uvod. sveščić se dijeli na knjige:

Liber 1.

De Varia acceptione, et definitione fidei, eiusque explicatione.

Ova se knjiga dijeli u devet glava.

Gratia Domini Jesu Christi credimus salutari / quemadmodum etc. Actorum 15. [...]

Da je ovo djelo bilo namijenjeno tiskanju vidi se iz riječi „editi” što dolazi u naslovu djela. U jednom drugom sveščiću ovog djela Vinković donosi neke vrste uvoda gdje veli, da želi poput one udovice iz Evanđelja ubaciti u božju riznicu novčić primljenog talenta i zato se laća pisanja o vjeri kršćanskoj, apostolskoj, katoličkoj i rimskoj, u kojoj je rođen i odgojen a u smislu 1 Petr 3 ovim spisom daje razlog svoje vjere. Kako je djelo bilo namijenjeno tisku ostaje da se istraži koliko je Vinkovićevo obrazlaganje svoje vjere reproduciranje teoloških modela što ih je za svog školovanja ili kroz literaturu usvojio a koliko je izraz osobnog vjerničkog odnosno bogoslovnog pronicanja. Ni iz naslova, niti iz uvoda nije jasno tko je zapravo naslovnik djela. Kako je ono pisano latinski čitateljstvo nije očito puk. Moguće je da je djelo bilo namijenjeno sjemenišnoj bogoslovnoj školi kao Liber textus ili pak plemstvu koje je dijelom još očijukalo s protestantizmom. U nedostatku vanjskih pokazatelja morat će se unutar njim mjerilima utvrditi tko su mogli biti naslovnici djela. U tekstu „Ad Candidum Lectorem” veli Vinković kako je počeo razmatrati o jedinstvu vjere Staroga i Novoga zavjeta, razmatrajući studirati Sveto pismo i Svete oce, zatim pisati, sređivati i tako su ispala dva sveska.

Liber 2.

De Authore et obiecto fidei.

Prvi sveščić završava drugom knjigom. Na kraju sveščića se veli da slijedi Liber 3. De veritate fidei. Međutim sveščić drugi ne sadrži treću knjigu već počinje s naslovnom stranicom čitavoga djela koju sam gore naveo. Iza naslovnice i riječi „Ad Candidum Lectorem” slijedi: Tomi 1. / Liber primus / De unitate fidei ueteris et / Noui Testamenti / Praefatio

Liber 1. / [...] Liber 2.

Sveščić treći je nepretrgnuti nastavak drugoga sveščića.

Četvrti sveščić počinje naslovom „Ex testamento Ruben”.

Djelo se dijelom nalazi i u svežnju rukopisa „Diversi tractatus Theologici in Mss” u arhivu Prvostolnog kaptola zagrebačkoga, bez signature. Sveščić drugi i treći tog svežnja sadrži dijelove Vinkovićeve djela „De Unitate fidei Veteris et Novi Testamenti”, no nije pisan Vinkovićevom rukom već rukom njegova pisara. Budući da se sreću i Vinkovićeve mjestimični zahvati u tekst ovaj prijepis dobiva vrijednost autoriziranog teksta ili originala. Dimenzije jednog i drugog sveščića su 32,3 x 21.

Sveščić drugi nema početka. Iz konteksta se razabire da tu dolaze glave 4. do 8, knjige treće. Zatim dolazi: Liber 4 / In quo ostenditur fideles quod / homines in Statu legis Naturae / habuerint Praecepta et Mandata / a Deo tradita. / Ova knjiga ima 17 poglavlja.

Slijedi: Liber 5. / In quo ostenditur quibus modis mandata / et praecepta Dei, homines in Statu legis / Naturae sibi tradita habuerunt. /

Slijedi: Liber 6 / In quo ostenditur quod fideles in Statu legis / naturae opera misericordiae exercebant, ac / pro iis retributionem expectabant. / Knjiga ima 19 glava.

Slijedi: Liber 7 / De ritibus ac caeremoniis, quibus / fideles in statu legis naturae Deum coluerunt / . Knjiga ima 17 glava. Sedma glava je posvećena glazbi.

Treći sveščić je nastavak drugoga. Slijedi: Liber 7.[sic] / De sacramentis legis naturae. / Tu je naslov glave 6. i 11. Vinković napisao svojom rukom.

Slijedi: Liber VIII / De Paenitentia et Salute Adae / . Knjiga ima 14 glava i zaključak: „Conclusio praesentis libri de salute Adae scripti.”

Vinkovićevo djelo „De Unitate fidei Veteris et Novi Testamenti” je dakle raspršeno, nije paginirano.

Daljnje Vinkovićevo teološko djelo je:

Apparatus / Ad tractatum de Sacrificio Nouae legis / Missae uidelicet per partes et sectio / nes diuisus.

Na čelu rukopisa stoji pripisak iz kojeg se razabire da je djelo najvjerojatnije započeto 1626. godine: „1626. In festo S. Andreae Apostoli De Sacerdotio Noui Testamenti et Sacrificio Missae [...]”

Rukopis obuhvaća tri dijela:

Pars prima / In qua tractatur de quidditate / et multiplicitate Sacrificij. Prvi dio ima deset sekcija.

Pars 2. In qua quinque firmissima argumenta ostenditur in Veteri Testamento speciale fuisse sacerdotium [...]. Taj dio ima pet sekcija.

Pars 3. In qua ostenditur siquidem speciale fuit sacerdotium et speciales fuerint sacerdotes, fuerunt etiam specialia sacrificia licet corporalia. Nakon treće sekcije trećeg dijela slijedi podjela na knjige:

Liber 1/ De sacrificio peculiari / siue speciali Noui Testamenti. Knjiga ima 8 glava.
Liber 2./ De speciali Noui Testamenti / Sacrificio /.

Djelo se proteže na tri svešćića, koji su nepaginirani. Prvi ima 80, drugi 44 ispisane stranice, treći 24 a između drugog i trećeg svešćića je 6 odijeljenih stranica. Dimenzije prvog svešćića su 31,9 x 20,5, drugog svešćića 31,4 x 19, a trećeg 30,2 x 21,2. Djelo je Vinkovićev autograf, očito koncept s dosta ispravaka i umetaka.

Ulomak iz ovog djela zapao je u rukopis Vinkovićeve djela „De Unitate fidei Veteris et Novi Testamenti” uz koji je kasnija ruka opravdano pripisala „Super sacrificio Missae dissertationis fragmenta”. Tu se nalazi neka vrsta sadržaja djela o misnoj žrtvi, pa može biti od znatne koristi za rekonstrukciju samog spisa.

K djelu o misnoj žrtvi mogao bi spadati i jedan svešćić što dolazi u svežnju „Diversi tractatus Theologici in Mss” u arhivu Prvostolnog kaptola zagrebačkog. Četvrti naime svešćić tog svežnja sadrži na 22 stranice (dimenzije 33,5 x 21) spis slijedećeg naslova: „Domini Stephani Eduensis Episcopi: De Sacramento Altaris Tractatus”. Budući da je tekst pisan rukom Vinkovićeve pisara, moguće je da si ga je Vinković dao prepisati za rad na svome djelu o misnoj žrtvi. Uspoređivanje ovog traktata s Vinkovićevim će pokazati koliko je ta slutnja utemeljena. Spis ima 20 glava.

U navedenom se svežnju nalazi kao svešćić peti jedan pravno –imovinski spis „Extra casus licitos, a Jure et Justitia permissos [...]”, pisan rukom koja nije ni Vinkovićeve niti običajnog Vinkovićeve pisara. No kako je Vinković bio doktor obojega prava (a u teologiji samo licenc) moguće je da je spis na neki način pripadao Vinkoviću.

Teološki spisi Benedikta Vinkovića svojim već samim postojanjem pokazuju da se u Hrvatskoj koja je bila svedena na „Reliquiae reliquiarum olim inclyti Regni Croatiae” teološki razmišljalo i pisalo. A Vinković je brojnim svojim spisima primjer biskupa koji je kraj svih briga, nalazio vremena za studij, kraj oskudice koja je dotle išla da nije nalazio sredstva da plati takse za potvrđenje svog biskupskog imenovanja, nalazio vremena, snage i mogućnosti da se lati pera. On je u duhovnome staležu dokazivao ono što je Nikola Zrinski pokazivao u plemićkome svojem videnom bibliotekom i vrsnim spisima, da naime u Hrvatskoj tada „inter arma *non* silent Musae”. Benedikt Vinković, pobornik zagrebačkog obreda, graditelj portala zagrebačke katedrale,³ promicatelj crkvenog jedinstva, propovjednik protureformacije, pokrovitelj Jurja Križanića,⁴ ide u red najdjelatnijih zagrebačkih biskupa, i zavređuje monografiju, zapravo trilogiju: Vinkovićev život i djelo, Vinković kao teolog i Vinković kao povjesničar umjetnosti i graditelj.

3 Antan Ivandija, Vinkovićev portal zagrebačke stolne crkve, Zbornik Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb 1944, str. 635 – 672.

4 Vatroslav Jagić, Život i rad Jurja Križanića, Zagreb 1917, str. 15 – 20, 28 – 38, 41 – 45.